

Держава і право. – 2006. – Вип. 31. – С. 70–75. **11.** *Козаченко А.* Злочини і покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648–1657 роки) // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 126. **12.** Российское законодательство X – XX веков: В 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. – М., 1986. – С. 363. **13.** Там же. – С. 358. **14.** Там же. – С. 359. **15.** Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 1997. – 547 с. **16.** Там само. **17.** *Разумов П.В.* Криминологическая характеристика геронтологической преступности и меры ее предупреждения: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2005. – С. 151. **18.** *Шалютин С.О.* Установление возраста уголовного вменения в русском праве XVII – XIX вв. // История государства и права. – 2005. – № 3. – С. 20–23. **19.** Там же. **20.** *Грибовський В.В.* Постать Петра Калнишевського у науковому доробку Д.І. Яворницького // http://www.cossackdom.com/personal/gribovskiy_postat02031.htm **21.** Свод законов Российской империи / Законы уголовные. – СПб., 1833. – Т. 15. – С. 67. **22.** Российское законодательство X – XX веков. Т. 6. Законодательство первой половины XIX века. – М., 1988. – С. 194. **23.** Там же. **24.** Там же. **25.** Там же. – С. 190. **26.** Французский уголовный кодекс 1810 года. С изменениями и дополнениями на 1 июня 1940 г. / Под ред. М. М. Исаева. – М., 1947. – С. 22. **27.** *Разумов П.В.* Цит. работа. – С. 167. **28.** Там же. **29.** *Иванов А.А.* Цели наказания и становление российской тюремной системы во второй половине XVIII – первой половине XIX века // История государства и права. – 2005. – № 5. – С. 33–38. **30.** Там же. – С. 35. **31.** *Неклюдов Н.А.* Общая часть уголовного права (Конспект). – СПб., 1875. – С. 30.–31. **32.** Российское законодательство X – XX веков. Т. 8. Судебная реформа. – М., 1991. – С. 213. **33.** Французский уголовный кодекс 1810 года. – С. 22. **34.** Российское законодательство X – XX веков. Т. 9. Законодательство эпохи буржуазно-демократических революций. – М., 1994. – С. 289. **35.** *Разумов П.В.* Цит. работа. – С. 168. **36.** *Рейтц Г.В.* Патологическая преступность и уменьшенная вменяемость // Современная психиатрия. – 1912. – Том VI. – С. 457. **37.** *Кистяковский А.Ф.* Элементарный учебник общего уголовного права съ подробнымъ изложениемъ началъ русскаго уголовного законодательства. Часть Общая. – К., 1882. – С. 358. **38.** *Спасович В.* Учебник уголовного права. Томъ I (Выпускъ первый). – СПб., 1863. – С. 118. **39.** *Заменгофъ М.Ф.* Преступность стариковъ. – Петроградъ, 1915. – С. 3. **40.** Там же. – С. 3–4.

В. А. ГОЛОВЧУК

ПРОТИДІЯ НЕВИКОНАННЮ СУДОВИХ РІШЕНЬ ВИМАГАЄ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРИПИСІВ

Рассматриваются вопросы уголовно-правовой охраны порядка исполнения судебных решений. Исследуются объективные признаки преступного деяния в виде неисполнения судебного решения, анализируется международный опыт в этой сфере и рассматриваются проблемные вопросы уголовно-правового противодействия данному общественно-опасному проявлению.

© ГОЛОВЧУК Віталій Анатолійович – здобувач Київського національного університету внутрішніх справ, адвокат

This article is devoted to questions of criminally-legal protection of the order of performance of judgments. The author investigates objective attributes of criminal action in the form non-observance of a judgement, the international experience in this sphere is analyzed and problem questions of criminally-legal counteraction to the given socially dangerous display are examined.

Дана стаття присвячена питанням кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень. Автором досліджуються об'єктивні ознаки злочинного діяння у виді невиконання судового рішення, аналізується міжнародний досвід у цій сфері та розглядаються проблемні питання кримінально-правової протидії даному суспільно-небезпечному прояву.

На дану проблему звертали увагу такі вчені як Ю. Александров, В. Ларічев, С. Максимов, М. Мельник, П. Скобліков, В. Тюнін, В. Тютюгін, Т. Устінов, М. Хавронюк, С. Четвертаков та ін.

В ст. 129 Конституції України закріплена основна засада судочинства в нашій державі – обов'язковість рішень суду. Відповідно до ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України для будь-яких юридичних та фізичних осіб.

У 2007 році до органів прокуратури надіслано 1364 подання державного виконавця про притягнення до кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення (ст. 382 КК України). За результатами розгляду подань порушено 151 кримінальну справу¹.

Така незначна кількість порушених кримінальних справ пояснюється недостатністю кримінально-правових норм та інших законодавчих приписів, що в свою чергу ставить питання формулювання змісту об'єктивних ознак складу розглядуваного злочину.

В науковій літературі з кримінально-правової доктрини по різному визначається основний безпосередній об'єкт злочину. Узагальнюючи визначення безпосереднього об'єкту злочину можна сказати, що основним безпосереднім об'єктом злочину є діяльність суду щодо здійснення правосуддя в частині точною та своєчасного виконання судових рішень кожною службовою особою.

Додатковим об'єктом злочину може бути порядок виконання службовими особами своїх повноважень, виборчі, трудові та інші права і свободи людини і громадянина, власність, економічні інтереси суб'єктів господарювання тощо².

Предметом злочину може бути будь-яка річ матеріального світу, відповідно до якої суб'єкт злочину має вчинити певні дії або утриматись від їх вчинення на виконання судового рішення.

З об'єктивної сторони невиконання судового рішення може характеризуватися:

- 1) невиконанням службовою особою вироку, рішення, ухвали чи постанови суду, що набрали законної сили;
- 2) перешкоджанням службовою особою виконанню вироку, рішення, ухвали чи постанови суду, що набрали законної сили (ч. 1 ст. 382);
- 3) невиконанням службовою особою рішення Європейського суду з прав людини (ч. 3 ст. 382)³.

Невиконання судового рішення полягає у вчиненні дії або бездіяльності⁴. Невиконання здебільшого характеризується бездіяльністю. Наприклад, службова особа, що отримала вирок, яким підлеглому їй працівникові заборонено обіймати посаду, на якій він працює, не робить ніяких дій для виконання цього вироку.

Бездіяльність може поєднуватись з певними діями (наприклад, у наведеному випадку службова особа, для того щоб не виконувати вирок, формально видає розпорядження про переміщення працівника, яке не виконується, чим суд вводить в оману). Можливий і такий випадок, коли службова особа чинить дії, які прямо заборонені судовим рішенням (наприклад, призначає працівника саме на ту посаду, обіймати яку він не має права).

Невиконання судового рішення може бути підтверджено службовою особою письмово, безпосередньо судді, по телефону тощо (відмова від виконання), але склад злочину буде і тоді, коли ніяких заяв з цього приводу не робиться (ухилення від виконання).

Невиконання судового рішення полягає у нежитті службовою особою, до якої звернуто виконання вироку, рішення, ухвали або постанови суду, що набрали законної сили, передбачених законом заходів щодо їх виконання. Невиконання може виражатися у прямій відмові виконати судові рішення або ухиленні від його виконання. Відмова означає явне, відкрите, висловлене усно або письмово небажання службової особи виконати судові рішення (наприклад, керівник підприємства відверто ігнорує рішення суду про заміну споживачеві придбаного ним неякісного товару на аналогічний товар належної якості). Ухилення – та сама відмова, яка має завуальований характер: службова особа відкрито не заявляє про відмову виконати судові рішення, але діє таким чином, що фактично унеможливає його виконання⁵.

Відповідальність за частинами 1 та 2 ст. 382 КК України настає у випадку невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду.

Деякі науковці стверджують, що невиконання службовою особою наказу господарського суду або іншого виконавчого документа, крім рішення, вироку, ухвали чи постанови суду, кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України не тягне⁶.

Якщо проаналізувати перелік рішень, які підлягають примусовому виконанню відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», то можна зробити висновок, що дійсно за невиконання не всіх рішень встановлена відповідальність ст. 382 КК України. Відповідальність настає тільки за невиконання судових рішень – вироку, рішення, ухвали, постанови суду та, як наслідок, виконавчих документів, які видані на виконня цих судових рішень (виконавчих листів, наказів господарських судів; ухвал, постанов судів у цивільних, господарських, адміністративних та кримінальних справах; судових наказів).

Відтак за невиконання наказу господарського суду або іншого виконавчого документа, які були видані на виконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, відповідальність настає за ст. 382 КК України.

Для складу злочину не має значення, який судовий акт не виконаний суб'єктом злочину: той, яким закінчено провадження за справою (вирок, рішення), чи той, який було прийнято під час судового розгляду (постанова або ухвала про накладення арешту на майно, про обрання чи припинення запобіжного заходу тощо)⁷.

Залишення службовою особою без розгляду окремої ухвали суду чи окремої постанови судді або нежиття заходів до усунення зазначених в них порушень закону, а так само несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу чи постанову судді (винесену в порядку ст. 23-2 КПК), тягне адміністративну відповідальність за ч. 1 ст. 185-6 КАП.

Невиконання запиту судді, зробленого поза межами судового процесу, не тягне відповідальності за ст. 382 КК України⁸.

Відповідальність за частинами 1 і 2 ст. 382 настає у випадку невиконання рішення лише одного органу державної влади – суду. Поняттям суд охоплюється всі існуючі в Україні суди, які входять до судової системи України: КС і суди загальної юрисдикції, у т. ч. спеціалізовані. Під вказане поняття не підпадають товариські і третейські суди, Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України.

Разом з тим, складом злочину, передбаченого ст. 382 КК України, охоплюється невиконання або перешкодження виконанню рішення іноземного суду – рішень іноземних судів у цивільних, трудових, сімейних справах, вироків іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосуються конфіскації майна та відшкодування шкоди потерпілим, а також рішень іноземних арбітражів та актів інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних, трудових, сімейних справ, що набрали законної сили і підлягають визнанню на території України відповідно до міжнародних договорів України.

Як зазначено у диспозиції ч. 1 ст. 382 КК України, відповідальність настає у випадку невиконання чи перешкодження виконанню службовою особою тільки таких судових рішень, які набрали законної сили. Вказівка на цю обставину є абсолютною обґрунтованою, оскільки судові рішення, що не набрали законної сили, не вважаються остаточними і не можуть бути закінченими.

Якщо проаналізувати статті 401, 402 КПК України, ст. 223 ЦПК України, ст. 254 КАС України, ст. 85 ГПК України, то законодавець дає чітке визначення моменту, коли рішення суду набирає законної сили, а саме після закінчення строку на подання заяви про апеляційне оскарження, апеляції, апеляційної скарги, касаційної скарги, внесення касаційного подання, розгляду справи апеляційною чи касаційною інстанцією.

Закон передбачає також ряд випадків, коли рішення суду підлягає негайному виконанню (зокрема це стосується справ про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного працівника, про присудження працівникові заробітної плати) або коли негайне виконання рішення не допускає (наприклад, це стосується судових рішень у справах про виселення громадян з житлових приміщень)⁹.

Відтак виникає цілком логічне запитання чи настає кримінальна відповідальність за ст. 382 КК України за невиконання судових рішень, які прийняті під час розгляду справи (наприклад, керівник установи повинен виконати ухвалу щодо надання певних документів для дослідження по справі, але не робить цього, начальник РВВС не виконує постанову судді щодо приводу підсудного до суду тощо) та оскаржуються у встановленому законом порядку або, які допущені до негайного виконання (наприклад, поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника; відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала; уточнення списку виборців), адже рішення, відповідно до вище зазначених процесуальних норм, не набрали законної сили і не є остаточними.

Якщо проаналізувати міжнародний досвід щодо даної проблематики можна сказати наступне.

В Кримінальному кодексі Російської Федерації у статтях 177, 315 встановлюється відповідальність за невиконання судового акта, який вступили в законну силу.

Аналогічна норма міститься в ст. 353 Кримінального кодексу Республіки Вірменія, ст. 363 Кримінального кодексу Республіки Таджикистан, ст. 362 Кримінального кодексу Республіки Казахстан, ст. 338 Кримінального кодексу Киргизької Республіки.

В ст. 306 Кримінального кодексу Азербайджанської Республіки передбачається відповідальність за злісне невиконання рішення, вироку, ухвали чи постанови суду, які вступили в законі силу.

В ст. 293а Кримінального кодексу Республіки Болгарія передбачено, хто будучи зобов'язаним виконати грошове зобов'язання перед кредитором відповідно до судового рішення, не виконує його протягом року з моменту набрання законної сили судовим рішенням, не дивлячись на наявність у нього грошових коштів або майна для цього, карається позбавлення волі до трьох років.

Ст. 295 КК Республіки Болгарія встановлено – представник влади, який з метою звільнити іншу особу від покарання або затримати виконання покарання не приведе до виконання вироку, який вступив в законі силу, якщо по службі він зобов'язаний зробити все необхідне для приведення вироку до виконання, карається позбавленням волі на строк до шести років.

В кримінальних кодексах таких країн, як Республіка Молдова (ст. 320), Республіка Узбекистан (ст. 232), Латвійська Республіка (ст. 296), Литовська Республіка (статті 231, 245), Франція (ст. 314-7), Китайська Народна Республіка (ст. 313) встановлюється відповідальність за невиконання судового рішення без зазначення в диспозитивній частині норми про вступ рішення суду в законі силу.

В нормах Кримінального кодексу Грузії містяться посилання, як на судові рішення (ст. 377-2), так і на судові рішення, яке набрало законної сили (ст. 381).

Вдало викладена ст. 176-2 Кримінального кодексу Естонської Республіки, в якій встановлено, умисне невиконання звернутого до виконання вироку або рішення суду – карається штрафом або арештом, або позбавленням свободи на строк до п'яти років.

Як зазначають деякі вчені відповідальність за ст. 382 КК України може наставати лише у випадку невиконання службовою особою правосудного рішення. Неправосудне судове рішення відповідно до законодавства України підлягає скасуванню, а постановлення завідомо неправосудного судового рішення тягне відповідальність судді за ст. 375¹⁰.

Дане твердження є цілком вірним та прийнятним, проте, якщо рішення набрало законної сили або яке винесене під час розгляду справи чи допущене до негайного виконання, підлягає виконанню відповідно до закону до того моменту доки воно не буде скасовано та визнано неправосудним. Невиконання службовою особою судового рішення з посиланням на те, що воно є неправосудним, до моменту скасування цього рішення буде тягти відповідальність відповідно до ст. 382 КК України.

Перешкоджання виконанню судового рішення передбачає протидію службової особи, наділеної законом певними повноваженнями щодо реалізації вимог, які у ньому містяться, з метою недопущення його реалізації. Така протидія може виражатися у прямій забороні своїм підлеглим виконувати вимоги державних виконавців державної виконавчої служби, погрози застосувати до певних осіб, у тому числі і службових, насильства, спроби підкупити чи обманути їх з метою недопущення виконання судового рішення¹¹.

Перешкоджання виконанню судового рішення полягає у тому, що службова особа, використовуючи свої службові повноваження, заважає уповноваженим особам у реалізації судового рішення¹².

За частиною 2 ст. 382 КК України караються ті самі діяння, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Поняття істотна шкода передбачає: а) заподіяння матеріальних збитків (включаючи упушену вигоду) державі, громадській організації, окремим громадянам або суб'єктам підприємницької діяльності. Матеріальна шкода, відповідно до п. 3 примітки до ст. 364 КК України, вважається істотною, якщо вона в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімумів доходів громадян; б) порушення охоронюваних законом політичних, трудових, житлових та інших прав і свобод людини або заподіяння шкоди особистим благам потерпілого; в) підрив авторитету та престижу органів державної влади чи місцевого самоврядування; г) створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій, тощо¹³.

Європейський суд з прав людини, відповідальність за невиконання рішення якого передбачена ч. 3 ст. 382 КК України, - це міжнародний суд, створений Державами-учасницями Конвенції про захист прав і основних свобод людини з метою забезпечення ними своїх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Відповідальність за невиконання рішення будь-якого іншого міжнародного суду КК не передбачає¹⁴.

Відповідальність за це діяння зумовлено тим, що Законом України від 17 липня 1997 р. було ратифіковано Конвенцію про захист прав і основних свобод людини 1950 р. та Протокол №11 до цієї Конвенції, відповідно до якого Україна взяла на себе зобов'язання виконувати рішення Європейського суду з прав людини з будь-якої справи, за якою наша держава є однією зі сторін¹⁵.

Незважаючи на те, що ч. 3 ст. 382 не містить аналогічної вказівки, так само і рішення Європейського суду з прав людини підлягають виконанню лише за умови, якщо вони є остаточними¹⁶. Остаточне рішення, як правило, вносить відповідна палата, яка розглядає справу, а в передбачених зазначеною Конвенцією виняткових випадках – Велика палата Європейського суду з прав людини.

Суспільно небезпечними наслідками переважно є нематеріальні наслідки, які завдають шкоду організаційним інтересам. Склад злочину формальний.

При визначенні причинного зв'язку між діяннями (дією або бездіяльністю) і суспільно небезпечними наслідками необхідно встановити чи в результаті діяння суб'єкта злочину настали суспільно небезпечні наслідки.

На відповідальність службової особи за невиконання судового рішення чи за перешкоджання його виконанню, відповідно частин 1 та 3 ст. 382 КК України, не впливають суспільно небезпечні наслідки, місце, час, обстановка, спосіб та засоби вчинення злочину, його тривалість¹⁷.

Для удосконалення кримінально-правових норм, які забезпечують охорону прав у сфері виконання судових рішень та більш повного відображення змісту об'єктивної сторони діяння у виді невиконання судового рішення, доцільно внести певні зміни до диспозиції ч. 1 ст. 382 КК України, виключивши при цьому посилення на набрання законної сили рішенням суду.

Пропонується викласти ч. 1 ст. 382 КК України в такій редакції: «умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду або перешкоджання їх вико-

нанню – карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

1. *Стаття* Міністра юстиції для суспільно-політичного тижневика «Дзеркало тижня»: Україні потрібна дієва система примусового виконання судових рішень, <http://minjust.gov.ua>. 2. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2007. – С. 993. 3. Там само. 4. *Кримінальне* право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., 2004. – С. 535. 5. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – С. 993–994. 6. *Науково-практичний* коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С.С. Яценко. – К, 2005. – С. 748–749. 7. *Кримінальне* право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., 2004. – С. 535. 8. *Науково-практичний* коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн./ Відп. ред. С.С. Яценко. – С. 748–749. 9. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – С. 993–994. 10. Там само. 11. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2003. – С. 950. 12. *Кримінальне* право України. Особлива частина: Підручник / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., 2004. – С. 535. 13. *Науково-практичний* коментар до Кримінального кодексу України. / Відп. ред. С.С. Яценко. – С. 723. 14. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року/ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – С. 950. 15. *Кримінальне* право України. Особлива частина: Підручник / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – С. 535. 16. *Науково-практичний* коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – С. 993–994. 17. *Кримінальне* право України. Особлива частина: Підручник / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – С. 535.

Л. Г. КОЗЛЮК

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЖЕРТВ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Рассматриваются дискуссионные вопросы детерминации виктимологического поведения несовершеннолетних жертв сексуальных преступлений. Автором проведено исследование поведения указанной категории жертв с целью профилактики сексуальных преступлений против несовершеннолетних. Результатом такого исследования было обоснование природно-правового критерия классификации несовершеннолетних жертв половых преступлений.

© КОЗЛЮК Людмила Григорівна – аспірантка відділу Інституту держави і права ім. В.М. Корещького НАН України